http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3871571

Крамар Маріан Олегович
аспірант кафедри економіки підприємств
та інформаційних технологій,
Львівський університет бізнесу та права (Україна)
https://orcid.org/0000-0001-7150-1783

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

JEL Classification: M 10, M 21
SECTION "ECONOMICS": Економіка підприємства, менеджмент

Анотація. Об'єктом даного дослідження є ефективність діяльності підприємства. У роботі розглянуто ключові підходи до визначення ефективності діяльності підприємства. Досліджувані підходи включають комплексну систему індикаторів, які відображають результати діяльності підприємства. Методологія дослідження спирається на теоретико-методичний та методологічний аналіз наукової літератури, метод економіко-статистичного моделювання для формування комплексної системи індикаторів ефективності діяльності підприємства та на методи конкретизації, узагальнення, системного аналізу, графічний метод.

Результати даного дослідження дозволяють представити сутність економічної категорії «ефективність діяльності підприємства» як комплексну систему індикаторів, через які відображається відповідність досягнутих результатів установленим нормам у меті та цілях діяльності підприємства, а також задоволеність інтересів власників підприємства. У роботі з'ясовано, що для об'єктивного та достовірного оцінювання ефективності діяльності підприємства необхідно використовувати лише ті методи, які чітко відображають специфіку діяльності підприємства. Встановлено, що для здійснення оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно використати систему індикаторів, які відображають стан використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Доведено, що на практиці визначення ефективності діяльності підприємства проводиться за ресурсним, дохідним та витратним методами. Запропоновано оцінювати ефективність діяльності підприємства шляхом визначення «золотого правила» економіки підприємства, відносних індикаторів ділової активності підприємства, відносних індикаторів рентабельності діяльності підприємства. Наукова новизна одержаних результатів полягає у економіко-статистичному визначенні ефективності діяльності підприємства, яке, на відміну від наявних методів, базується на визначенні лише тих індикаторів, які характеризують реальні результати діяльності підприємства з-поміж ряду загальних оціночних індикаторів. Встановлено, обрана у роботі методика покращення рівня ефективності діяльності підприємства у перспективі дозволить виявити дійсні проблематичні сфери діяльності підприємства та відповідно мінімізувати і нейтралізувати перешкоди на шляху функціонування підприємства.

Ключові слова: **ефективність діяльності підприємства, індикатори рентабельності, індикатори ділової активності, максимізація прибутку.**

Annotation. The object of this research is the efficiency of the enterprise. The paper considers the key approaches to determining efficiency of the enterprise. The researched approaches include a complex system of indicators that reflect the results of the enterprise. The methodology of the research is based on theoretical and methodological and methodological

analysis of scientific literature, method of economic and statistical modeling for the formation of a complex system of indicators of enterprise activity efficiency and methods of concretization, generalization, system analysis, graphical method.

The results of this research allow us to present the essence of the economic category "efficiency of the enterprise" as a comprehensive system of indicators that reflect the compliance of the achieved results with the established goals and objectives of the enterprise, as well as satisfaction of business owners. The paper found out that for an objective and reliable assessment of the efficiency of the enterprise it is necessary to use only those methods that clearly reflect the specifics of the enterprise.

It is established that in order to evaluate the efficiency of the enterprise activity it is necessary to use a system of indicators that reflect the state of use of material, labor and financial resources. It is proved that in practice, determining the effectiveness of the enterprise is carried out by resource, revenue and cost methods. It is offered to estimate efficiency of activity of the enterprise by definition of "golden rule" of economy of the enterprise, relative indicators of business activity of the enterprise, relative indicators of profitability of activity of the enterprise. The scientific novelty of the obtained results lies in the economic and statistical determination of the efficiency of the enterprise, which, unlike existing methods, is based on determining only those indicators that characterize the real results of the enterprise among a number of general evaluation indicators. It is established that the method chosen to improve the level of efficiency of the enterprise in the future will allow to identify the real problematic areas of activity of the enterprise and accordingly to minimize and neutralize obstacles to the functioning of the enterprise.

Keywords: **efficiency of the enterprise activity, profitability indicators, business activity indicators, profit maximization.**

Вступ

В умовах бурхливого розвитку ринкових відносин та пристосуванні до неочікуваних змін середовища функціонування гострою виступає проблема визначення ефективності діяльності підприємства. При цьому, спираючись на розуміння сутності поняття «ефективність» [1; 2], а також, підтримуючи позиції топ-менеджерів підприємств, слід наголосити на тому, що ефективність діяльності підприємства являє собою комплексну систему індикаторів, через які відображається відповідність досягнутих результатів установленим нормам у меті та цілях діяльності підприємства, а також задоволеність інтересів власників підприємства. Поряд з тим, варто зауважити, що підвищити рівень ефективності підприємства можна за рахунок проведення модернізації основних фондів [3], а також в контексті досягнення додаткових конкурентних переваг підприємства на ринку [4]. Окрім того, встановлено, що ключовими напрямками економіко-статистичного визначення ефективності діяльності підприємства є виробнича діяльність, маркетингова діяльність, діяльність у сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, діяльність у сфері закупівель [5]. Отже, все вищезазначене обумовлює актуальність тематики роботи.

Мета роботи

Метою роботи виступає формування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо економіко-статистичного визначення ефективності діяльності підприємства.

У процесі дослідження використано такі методи:

1. Метод економіко-статистичного моделювання для формування комплексної системи індикаторів ефективності діяльності підприємства. При цьому, варто взяти до уваги такі методики як:

1) визначення ефективності діяльності за «золотим правилом» економіки підприємства;
2) визначення відносних індикаторів ділової активності підприємства;
3) визначення відносних індикаторів рентабельності діяльності підприємства.

2. Методи конкретизації, узагальнення, системного аналізу, графічний метод – для уточнення сутності змісту категорії «ефективність діяльності підприємства» та визначення ключових особливостей оцінювання.

Результати дослідження

Проведені дослідження, представлені у [6–9], дають підстави зробити висновок про те, що ефективність діяльності підприємства доцільно визначати як співвідношення результатів діяльності до витрат, які виникають при отриманні цих результатів. При цьому, необхідно зауважити, що у категорії витрат виділяють таке поняття як ресурси (зокрема авансовані ресурси та витрачені ресурси) (рис. 1). Під час економіко-статистичного визначення ефективності діяльності підприємства виникає потреба у встановленні певного критерію ефективності та у формуванні системи індикаторів, що розглядаються у вигляді мікромоделі відповідного економічного явища. Зокрема це може бути індикатор рентабельності продаж, індикатор рентабельності капіталу, індикатор матеріаломісткості продукції, індикатор продуктивності праці та ряд інших тотожних індикаторів. Своєю чергою, окреслені вище індикатори варто укомплектувати із використанням мультиплікативних індексних моделей, що дасть можливість здійснити індексним методом факторний аналіз ефективності діяльності підприємства. Варто зауважити, що в процесі здійснення економіко-статистичного аналізу виникає можливість побудови індексних моделей ефективності використання того чи іншого виду витрат чи витрат у сукупності.

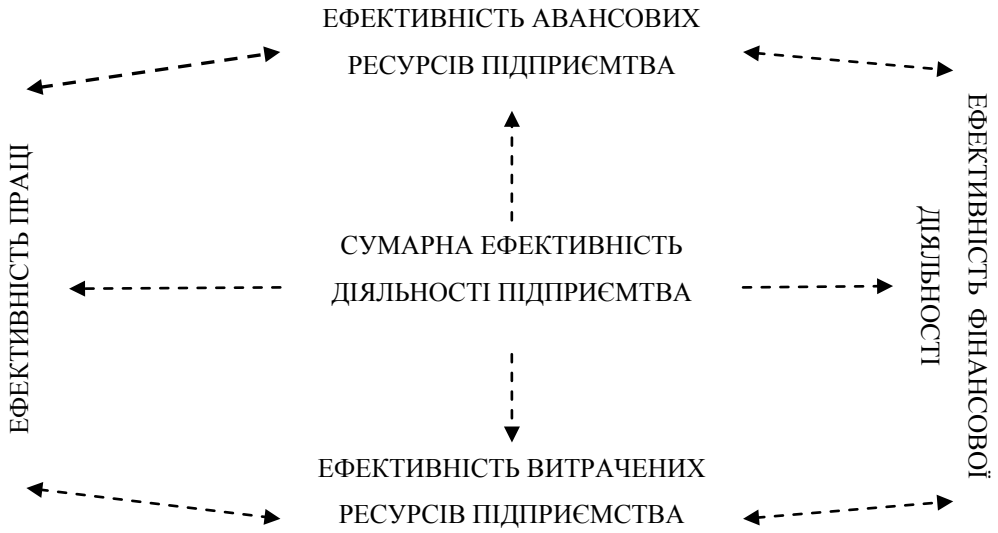

Рис. 1. Взаємозв'язок оцінок ефективності діяльності підприємства (удосконалено на основі [9])

Тут доцільно зазначити [9], що економіко-статистичний аналіз дозволяє здійснити розрахунок не тільки відносних індикаторів діяльності підприємства, але і розрахувати також абсолютні індикатори, які характеризують цю діяльність. На основі цього, з'ясовано, що у разі розрахунку відносних індикаторів діяльності підприємства, то ефективність буде порівнюватися із прибутковістю (рентабельністю) діяльності підприємства. Водночас, розрахунок абсолютних індикаторів діяльності підприємства буде відображатися через ефект діяльності підприємства і його порівняння з обсягом одержаного прибутку. Варто також відмітити, що не завжди обсяг прибутку (прибутковості) буде достовірно характеризувати рівень ефективності (ефекту) діяльності підприємства.

Відтак, враховуючи підходи до визначення ефективності діяльності підприємства [10], методи розрахунку цього індикатора рекомендуємо подати:

1) при визначенні «золотого правила» економіки підприємства (1):

$$T_R^{RP} > T_R^D > T_R^{AK} > 100\%, \tag{1}$$

2) при визначенні відносних індикаторів ділової активності підприємства (2)–(4):

$$K_{OB} = \frac{VYR(D)}{VAK}, \tag{2}$$

$$K_Z = \frac{VAK}{VYR(D)}, \tag{3}$$

$$T_{OB} = \frac{K_D}{K_{OB}} = K_D \times K_Z = \frac{K_D \times VAK_S}{VYR(D)}, \tag{4}$$

3) при визначенні відносних індикаторів рентабельності діяльності підприємства (5)–(6):

$$K_R^{AK} = \frac{PR}{VAK}, \tag{5}$$

$$K_R^P = \frac{PR}{VYT}, \tag{6}$$

де T_R^{PR}, T_R^D, T_R^{AK} – темпи росту прибутку, доходу та активів підприємства; K_{OB} – коефіцієнт оборотності; *VYR(D)* – виручка (дохід) підприємства; *VAK* – вартість активів підприємства; K_Z– коефіцієнт закріплення, T_{OB} – тривалість одного обороту активів підприємства; K_D – кількість днів; VAK_S – середня вартість активів підприємства; K_R^{AK} – коефіцієнт рентабельності активів підприємства; *PR* – прибуток підприємства; K_R^P – коефіцієнт рентабельності продажів підприємства; *VYT* – витрати підприємства.

Окрім того, варто відзначити, що основна мета діяльності підприємства спрямована на максимізацію прибутку. З огляду на те, таку умову доцільно подати формулою (7) [11]:

$$E_D^P = \frac{PR}{\sum B} \to \max, \tag{7}$$

де E_D^P – ефективність діяльності підприємства, $\sum B$ – сума балансу (де *VAK* повинна дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу підприємства).

Тут доцільно відмітити, що на відміну від представлених вище методів розрахунку індикатора ефективності діяльності підприємства, у практиці існують також традиційні підходи до оцінювання. Відтак, за дослідженнями, представленими у [12], визначення ефективності діяльності підприємства проводиться за ресурсним, дохідним та витратним методами. В рамках застосування зазначених підходів розраховуються наступні індикатори, які відображають результати діяльності підприємства:

1) індикатори залишкового прибутку;
2) індикатори грошових потоків;
3) індикатори оцінювання впливу ринкового середовища;
4) відносні індикатори діяльності підприємства;
5) індикатори зростання.

В контексті цього встановлено [13], що для здійснення оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно використати систему індикаторів, через які відображено стан використання матеріальних (коефіцієнт забезпечення матеріальними ресурсами, індикатор матеріаломісткості, індикатор матеріаловіддачі, коефіцієнт обертання запасів), трудових (середньорічний виробіток продукції, вироблений одним працівником, індикатор трудомісткості продукції, індикатор продуктивності праці, частка заробітної плати у витратах підприємства) та фінансових ресурсів (індикатор рентабельності витрат на заробітну плату , коефіцієнт повернення капітальних вкладень, коефіцієнт ефективності грошового потоку, індикатор рентабельності власного капіталу, індикатор рентабельності статутного капіталу, індикатор рентабельності позикового капіталу, індикатор рентабельності залучених фінансових ресурсів).

З огляду на зазначене вище, слід відмітити, що представлені дослідження варто безпосередньо враховувати в контексті удосконалення комплексної системи діагностики діяльності підприємства.

Висновки

За результатами проведеного дослідження уточнено сутність економічної категорії «ефективність діяльності підприємства». На думку авторів цієї наукової роботи, це комплексна система

індикаторів, через які відображається відповідність досягнутих результатів установленим нормам у меті та цілях діяльності підприємства, а також задоволеність інтересів власників підприємства. Для об'єктивного та достовірного оцінювання ефективності діяльності підприємства необхідно використовувати лише ті методи, які чітко відображають специфіку діяльності підприємства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у економіко-статистичному визначенні ефективності діяльності підприємства, яке, на відміну від наявних методів, базується на визначенні лише тих індикаторів, які характеризують реальні результати діяльності підприємства з-поміж ряду загальних оціночних індикаторів. Це, своєю чергою, дозволить покращити рівень ефективність діяльності підприємства у перспективі, оскільки буде встановлено дійсні проблематичні сфери діяльності підприємства та відповідно проводитиметься мінімізація та нейтралізація перешкод на шляху функціонування підприємства.

Список використаних джерел

1. Отенко В. І. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства // БізнесІнформ. 2013. № 5. С. 232–237.

2. Косянчук Т. Ф., Кучма С. В. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства за сучасних умов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. № 3, т. 3. С. 113–116.

3. Gadzhiev M. M., Buchaev Y. G. Increase in economic efficiency of enterprise due to fixed assets upgrading // Life Science Journal. 2014. № 11(10). S. 574–577.

4. Zulfakarova L.F., Kundakchyan R.M. Improving Assessment of Enterprise Economic Efficiency in the Current Market Conditions // Mediterranean Journal of Social Sciences. 2015. Vol 6, № 1. S. 274–276.

5. Turner P., Kane R., Jackson C. Enterprise efficiency framework: the English NHS // British Journal of Healthcare Management. 2014. Vol. 19, № 11. S. 540–545. https://doi.org/10.12968/bjhc.2013.19.11.540/.

6. Філіппова О. С. Сутнісна характеристика ефективності діяльності підприємств житлово-комунального господарства // Экономика и управление. 2012. № 2. С. 129–135. URL: http://kafmen.ru/library/compilations_vak/eiu/2012/1/p_129_135.pdf.

7. Савенко Н. В. Економічна сутність ефективності виробництва підприємства і аналіз підходів до її визначення // Інноваційна економіка. 2009. № 2. С. 153–162.

8. Бурова Т. А. Теоретичні основи розвитку моніторингових і діагностичних систем в управлінні підприємством // Культура народов Причерноморья. 2011. № 197, т. 1. С. 169–171.

9. Погорєлова Т. В. Статистичне визначення ефективності діяльності підприємств // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 вересня 2014 р. Одеса, Атлант, 2014. С. 128–129.

10. Саленко О. В. Шляхи визначення ступеню ефективності діяльності підприємства // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2013. № 4(24). С. 62–71.

11. Турило А. М., Зінченко О. А. Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства // Фінанси України. 2008. № 8. С. 35–44.

12. Касич А. О., Хіміч І. Г. Методичні підходи щодо оцінки ефективності діяльності підприємства // БізнесІнформ. 2012. № 12. С. 176–179.

13. Олександренко І. В. Методичні підходи до діагностики ефективності діяльності підприємства // Економічний форум. 2015. № 4. С. 125–135.